

ТРАІЧНАЯ КАНЦЭПЦЫЯ А. ЛЕФЕЎРА: АД МОВЫ ДА ПРАСТОРЫ

TRIPLE CONCEPT H. LEFEBVRE'S: FROM LANGUAGE TO SPACE

А. Д. КРЫВАЛАП
A. D. KRIVOLAP

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў
факультэт культуралогіі і сацыяльна-культурнай дзейнасці
вул. Рабкораўская 17, 220007, г. Мінск, Беларусь
e-mail: 2krivolap@gmail.com*

У артыкуле разглядаецца першыя вынікі рэканструкцыі траічнай канцэпцыі разумення сацыяльна-культурнага вымярэння мовы і прасторы, якая была прапанавана А. Лефеўрам у 60-70 гг. XX ст. Не дыхатамія, а трохмернасць у разуменні свету дазваляюць больш глыбока інтэрпрэтаваць прастору як сацыяльны прадукт. Тэкст грунтуецца на кнігах А. Лефеўра «Мова і грамадства» (1966 г.) і «Вытворчасць прасторы» (1974 г.)

The article examines the first results of the reconstruction of the ternary concept of understanding the socio-cultural dimension of language and space, which was proposed by H. Lefebvre in the 60–70s. XX century Not dichotomy, but three-dimensionality in the understanding of the world allow a deeper interpretation of space as a social product. The text is based on the books of H. Lefebvre «Language and Society» (1966) and «Production of Space» (1974).

Ключавыя словы: вытворчасць прасторы; гарадская культура; траічнасць; сімвалічнасць мовы.

Keywords: production of space; urban culture; trinity; symbolism of language.

На сённяшні дзень імя А. Лефеўра непарыўна звязана з пераасэнсаваннем гарадской прасторы, канцэпцыяй права на горад і адкрыццём магчымасцей для працы з культурай штодзённасці. Але ж як часта здараецца, пэўныя тэмы і канцэпцыі паступова саспяваюць у творчасці аўтараў. Ён не заўсёды быў іконай урбанізму і трансфармацыі сацыяльнасці. Магчыма, што ідэя новага разумення сацыяльнай прасторы, якая была прадстаўлена ў кнізе «Вытворчасць прасторы», што пабачыла свет у 1974 г., мае пэўнае дачыненне да яго ранейшых твораў. Адным з такіх «прадвеснікаў» можна лічыць істотна менш вядомы тэкст А. Лефеўра «Мова і грамадства», выдадзенага ў 1966 г.

Мэта дадзенага артыкула – рэканструяваць магчымую версію стварэння А. Лефеўрам траічнай канцэпцыі разумення сацыяльна-культурнага вымярэння мовы і прасторы.

У кнізе «Мова і грамадства» А. Лефеўр развіваючы ідэю бінарных апазіцый Ф. де Сасюра, прапануе траічную канцэпцыю мовы, калі сінтагматычнасць і парадыгматычнасць мовы як знакавай сістэмы, дапаўняюцца сімвалічным вымярэннем. Гэта стварае патроеную структуру. Не дыхатамія, а патроеннасць ці траічнасць, якія ўтвараюць трохмернасць сэнсавай прасторы мовы. І потым, як можна заўважыць з яго творчай спадчыны, ідэя трохмернасці пераходзіць са сферы лінгвістыкі, да вывучэння гарадской прасторы, якая з'яўляецца трохмернай па вызначэнні.

Трохмернасць мовы магчыма прадставіць як класічную сістэму каардынат, з трыма восямі: «Парадыгматычная. Перарыўнасці (рэlevantныя) апазіцыі. Сістэма адметных

прыкмет і фармальных адрозненняў выбар і абмежаванні выбару ў рэальных (сапраўдных, якія існуюць) сукупнасцях. Сінтагматычная. Супрацьпастаўленні (сумежнасці, правілы зборкі, спалучэння), асацыяцыі, фармальна абумоўленыя паслядоўнасці, абмежаванні і выбар віртуальных сувязяў. Сімвалічная. Пераемнасць зыходнага характару, памяць аб мінулым, экспрэсіўнасць (спантанная, эмацыйная, афектыўная)» [1, с. 266].

Прадстаўленыя тры вымярэнні мовы абвяргае лінгвістычную тэндэнцыю не заўважаць сімвалічнага вымярэння знакавых сістэм, а звяртаць увагу выключна форму і змест. Менавіта сімвалічнае вымярэнне актуалізуецца падчас працы рэпрэзентацыі і ўключае ў сабе тры вымярэнні: «рэпрэзентацыя сабе для сябе, рэпрэзентацыя Іншых для сабе, рэпрэзентацыя сабе для Іншых» [1, с. 321]. Аднолькавыя па зместу паведамленні могуць мець абсалютна іншае сімвалічнае значэнне, калі ўключаюць асобу аўтара выказвання (хто і адкуль прамаўляе): «Звядзенне мовы да аднаго вымярэння (час, паслядоўнасці і камбінацыі значэнняў) прымушае сэнс і значэнне знікнуць. Звядзенне да двух вымярэнняў цягне за сабой рэдукцыю да аднамернага, у якім сэнс і значэнне паглынаюцца на карысць фізікалізму. Лінгвістычныя з'явы супадаюць са з'явамі прыроды: камбінацыі, атамы, малекулы, статыстычнае размеркаванне і г. д.» [1, с. 218–219]. У якасці прыклада А. Лефеўр згадвае слова агонь, што ўтрымлівае больш магчымых інтэрпрэтацый сэнсу, чым проста яго літаральнае выкарыстанні ці ўжыванне. Слова агонь нібыта аддалена кіруе сэнсамі: «Яно прадугледжвае і агонь агменю, і ахвярны агонь, і запал жыцця, і элементарны агонь ці агонь як стыхія – гэта і ёсць сімвал» [1, с. 258]. Аналіз вымярэнняў мовы як знакавай сістэмы сведчыць аб тым, што сімвалічнае вымярэнне пад уздзеяннем памяці і жыццёвага досведу стварае вобразныя успаміны мінулага з пэўнымі афектыўнымі кропкамі прывязкі. На парадыгмальным узроўні прысутнічае адсылка не да аб'ектаў, а да тэматызаваных супрацьлегласцей, якія азначаюць адзін аднаго і ўтвараюць адзінства цэлае (я і Іншы, добрае і шкоднае і інш.). Сінтагматычнае вымярэнне працуе над кампануючай наяўных і магчымых дзеянняў, абіраючы паміж напрацаванымі і засвоенымі элементамі выражэння.

Даследаванне семіялагічных палёў дазваляе зразумець месца іх сутыкнення і таго, як яны дзейнічаюць разам у сацыяльным вымярэнні часу, фармуючы сацыяльную прастору. «Любы акт камунікацыі ўкладваецца ў поле у адпаведнасці з узроўнямі, вымярэннямі, частотамі. У вымярэннях мы шукаем сімвалізм (эмацыйны змест, які перадаецца прывілеяванымі вобразамі, выразнасць, эмацыйнасць), парадыгматычнасць (супрацьлегласці, уласцівыя полю), сінтагматычнасць (спосабы сувязі, асацыяцыі паміж элементамі дадзенага поля)» [1, с. 299].

Зараз магчыма паглядзець, якім чынам гэты трохмерны падыход можа быць выкарыстаны ў працэсе вытворчасці сацыяльнай прасторы. Калі раней прастора была сінонімам пустэчы і адсутнасці, якую чалавек напайняў вынікамі ўласнай дзейнасці і сэнсамі культуры. Раней прастора была сінонімам пустэчы і адсутнасці, якую чалавек напайняў вынікамі ўласнай дзейнасці і культурным сэнсам. Адсюль і ідэя культуры як другой прыроды, што паступова стварае гэту новую прастору з дапамогай сацыяльна-культурнага вымярэння. Гэта дазваляе А. Лефеўру сфармуляваць наступны тэзіс: «Сацыяльная прастора – сацыяльны прадукт» [2, с. 40].

Але гэта не пра канкрэтны прадукт, а пра адносіны паміж людзьмі і ў дачыненні да гэтага прадукту. І сацыяльная прастора не можа быць пазбаўлена зместу ці проста існаваць як нейтральны ландшафт – яна абавязкова ўключана ў сацыяльна-культурныя адносіны і стасункі. «Калі сацыяльная прастора ўздзейнічае на спосаб вытворчасці, з'яўляючыся адначасова яго вынікам, прычынай і сэнсам, значыць, яна мяняецца разам з гэтым спосабам вытворчасці» [2, с. 11]. Сучасная прастора мае ўласныя адмет-

ныя рысы і як не дзіўна, іх таксама тры: «гамагеннасць, фрагментацыя, іерархічнасць» [2, с. 12]. Спосаб вытворчасці арганізуе – вырабляе – уласную прастору і ўласны час. Кожнае грамадства з усімі адметнасцямі і непаўторнымі рысамі стварае і ўласную прастору, можна сказаць прастору ўласнай культуры і адпаведна сэнсаў. Сацыяльная прастора адначасова стварае магчымасці для вытворчасці новых узораў і форм, а з іншага – для ўзнаўлення ўласнай непаўторнасці. Тут варта дадаць спажыванне, каб гэта сістэма адносін прыйшла ў рух: вытворчасць, узнаўленне, спажыванне і далей па коле. А. Лефёўру развівае гэту ідэю ў рэчышчы трыадзінства сацыяльнай прасторы: прасторавая практыка, рэпрэзентацыі прасторы і прасторы рэпрэзентацыі. Прасторавая практыка ўключае ў сабе вытворчасць і ўзнаўленне, а таксама стварае ўласную прастору ў якой уладарыць і якое прысвойвае. Рэпрэзентацыі прасторы вызначае ўсталяваны парадак і сведчыць пра тое, што існуенейкая логіка ці задума, паводле якой і будуюцца практыка рэпрэзентацыі. Гэта тое, што можа растлумачыць дзейнасць архітэктараў і ўрбаністаў. Прасторы рэпрэзентацыі прадугледжваюць складаную працу ў сімвалічным вымярэнні, што звязана са схаванай практыкай грамадскага жыцця, а таксама мастацтвам. Прасторы рэпрэзентацыі робяцца даступнымі праз перажыванне адпаведных сімвалаў, што закрываюць ці падмяняюць сабой фізічную прастору: «Сацыяльная прастора – гэта прастора грамадства. Чалавек жывы не толькі словамі; кожны «суб'ект» размяшчаецца ў прасторы, дзе ён арыентуецца ці губляецца, да якой атрымлівае асалоду ад ці якую змяняе» [2, с. 48–49]. На гэтай падставе А. Лефёўр фармулюе наступную трыяду: успрыманне, асэнсаванне, перажыванне.

Веданне культурнага кантэксту і здольнасць дэкадзіраваць культурныя коды адпаведнай сацыяльнай прасторы, дазваляла адначасова жыць у ёй, разумець яе, ствараць і ўзнаўляць яе: «Сацыяльная прастора – гэта не рэальная сутнасць і не ментальная рэальнасць, яна не раскладаецца на абстракцыі і не складаецца ні ў сукупнасці рэчаў у прасторы, ні ў суму занятых локусаў. Яна – не прастора-знак і не мноства знакаў, якія адносяцца да прасторы; яе рэальнасць адрозніваецца ад рэальнасці якія ўваходзяць у яе абстрактныя знакі і матэрыяльныя рэчы. Яна мае аснову, першасны падмурак – прыроду, гэта значыць прыродную, або фізічную, прастору» [2, с. 392].

Канцэпцыя вытворчасці сацыяльнай прасторы цягне за сабой іншыя наступствы, сярод якіх можна назваць маргіналізацыю практыкі прыватнай уласнасці на прастору, што робіць больш перспектыўным пераход ад панавання да прысваення і перавага выкарыстання над абменам.

Прастора робіцца галоўнай стаўкай у любой барацьбе і дзеяннях, накіраваных на дасягненне нейкай мэты. Лефёўр пісаў: «Прастора не адмяняе астатніх інструментаў і рэсурсаў сацыяльна-палітычнага механізму – ад сыравіны да самых выдасканаленых прадуктаў, ад прамысловых прадпрыемстваў да «культуры». Яно збірае іх разам і падмяняе сабой кожны з іх па асобнасці, убіраючы іх у сябе» [2, с. 400]. Дамінаванне над прасторай стварае магчымасці кіраваць усімі, хто з'яўляецца суб'ектам у ёй, але ніяк не ўплывае на кантроль за матывацыяй і логікай гэтых суб'ектаў.

Магчыма павесці першыя вынікі рэканструкцыі траічнай канцэпцыі разумення сацыяльна-культурнага вымярэння мовы і прасторы, якая была прапанавана А. Лефёўрам у 60–70 гг. XX ст.

Прастора культуры дэтэрмінавана праз выкарыстанне мовы, якая яго апісвае і робіць асэнсаваным. Важную ролю тут адыгрывае не толькі і не столькі лінгвістычная інтэрпрэтацыя сінтагматычных і парадыгматычных стасункаў, але і сімвалічнае вымярэнне выкарыстання знакавых сістэм. Не дыхатамія, а траічнасць ці трохмернасць у разуменні свету дазваляюць больш глыбока інтэрпрэтаваць прастору як сацыяльны прадукт. Са-

цяляльная прастора можа адначасова мець наступныя адметнасці: гамагеннасць, фрагментацыя, іерархічнасць. Але сацяляльная прастора не існуе без наяўнасці грамадства і праз яго практыку (успрыманне, асэнсаванне, перажыванне) робіцца даступным для індывідаў.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. *Lefebvre H.* Le langage et la société. Paris: Gallimard, 1966.
2. *Лефевр А.* Производство пространства. М.: Стрелка, 2015.